

Marian Fuks (Warszawa)

Prasa żydowska w Białymstoku (1918–1939)

Po zakończeniu I wojny światowej w Polsce żyło 2,8 miliona Żydów, co stanowiło 10,4% ludności kraju (1921). Liczba Żydów w Polsce przez 20 lat niepodległości wzrosła do ponad 3 milionów, jednakże stosunek procentowy pozostał niemal bez zmian. Z ogólnej liczby Żydów w Polsce województwo białostockie zamieszkiwało wg danych statystycznych z 1921 r. 6,8%, a z 1931 r. 6,3%¹.

Zmierzając do krótkiego omówienia prasy żydowskiej w województwie białostockim, warto wspomnieć, że spośród zamieszkałych tu ponad 138 tysięcy Żydów² w wieku od 15 lat wzywał — znaczną liczbę stanowił potencjalni odbiorcy i czytelnicy prasy żydowskiej. Jednakże liczba dzienników i czasopism wydawanych w tym województwie, zarówno pod względem tytułów, jak i nakładów — proporcjonalnie była znacznie niższa od procentowego wskaźnika ludności. Wynikało to przede wszystkim stąd, że na terenie całego kraju w społeczeństwie żydowskim bardzo dużą poczytnością cieszyła się żydowska prasa centralna wydawana w Warszawie, szczególnie dzienniki „Hajnt” (1908—1939), „Der Moment” (1910—1939), „Undzer Ekspres” (1927—1939), wydawany przez socjalistyczny Bund — „Folks-Cajtung” (1927—1939), ortodoksyjny „Judisze Togblat” (1929—1939, wcześniej ukazujący się jako „Der Jud” — 1919—1929), polskojęzyczny „Nasz Przegląd” (1923—1939) oraz liczne czasopisma społeczno-kulturalne literackie i inne³, które docierały do najdalszych zakątków kraju. Niektóre warszawskie dzienniki żydowskie posiadały mutacje dla większych miast wojewódzkich m.in. dla Białegostoku (np. „Undzer Ekspres”).

Żydowska prasa prowincjonalna, a do takiej zaliczyć można także prasę białostocką, była interesującym zjawiskiem kulturowym i regionalnym. Nie stroniąc od publikacji spoza jej obrębu (wiadomości ze świata i z kraju, publicystyka nie związana z regionem, często nadsyłana przez autorów z Warszawy i innych miast), poświęcona była w znacznym stopniu sprawom lokalnym. Były to informacje różnego rodzaju, kronika regionalna, wiadomości z życia gminy, niekiedy była to dość ambitna publicystyka, aktualny felieton, ogłoszenia i reklamy, nekrologi i coś w rodzaju kroniki

towarzyskiej (np. zawiadomienia o zawartych małżeństwach, nawet narodzinach dziecka, życzenia urodzinowe itp.). Zazwyczaj eksponowano wydarzenia miejscowe o charakterze kronikarskim, pisano o wypadkach, pożarach, samobójstwach, drukowano sporo płatnych doniesień z wyróżniającą się czcionką. Z prasy lokalnej korzystały także organa władzy państwowej i miejskiej, zamieszczając w niej zarządzenia, zawiadomienia i ogłoszenia.

Żydowska prasa białostocka wydawana w jidisz, przy obecnym żalonym raczej stanie lub zupełnym braku archiwów gmin żydowskich, nie zawsze zresztą odzwierciedlających całokształt życia żydowskiego, stanowi nieocenione źródło informacji i wielu ciekawych, ważnych przyczynków do dziejów regionu, do badań narodowościowych, mikrogeopolitycznych, socjologicznych, obyczajowych, kulturowych, materialnych oraz ekonomicznych żydostwa, a także stosunków żydowsko-polskich — lub bardziej ogólnie „mniejszościowo”-polskich.

Prasa żydowska w Białymstoku okresu międzywojennego nie doczekała się dotychczas monografii, ani nawet opracowań ogólnych lub dotyczących poszczególnych dzienników i czasopism tu wydawanych. Dotyczy to zresztą również i innych miast Podlasia, które również posiadały swoją prasę. Jest to luka, swojego rodzaju „biała plama” w badaniach nad dziejami Żydów Białostocczyzny, ponieważ właśnie w zwierciadle prasy można odnaleźć wiele aspektów i przejawów życia, nie tylko żydowskiego, w tym regionie. Należy tu podkreślić, że w latach 1918—1939 ukazywało się w Białymstoku ok. 60 tytułów gazet i czasopism (w tej liczbie pewna część efemeryd i jednodniówek) w jidisz i 7 tytułów, przeważnie również efemeryd i jednodniówek, w języku polskim.

Bibliograficzne badania nad prasą żydowską wydawaną w Polsce międzywojennej w języku żydowskim, hebrajskim i polskim, obejmujące oczywiście również Białystok i inne miasta Podlasia, prowadzone są — poza Żydowskim Instytutem Historycznym w Polsce — również na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, w tamtejszym Ośrodku Badania Historii i Kultury Żydów Polskich, kierowanym przez profesora Chone Shmeruka. W ramach prac tego Ośrodka w 1983 r. wydano w opracowaniu Paula Gliksona (rodem z Warszawy, ranny w bitwie pod Monte Cassino, zmarł w Jerozolimie w 1983 r.) *Bibliografię prasy żydowskiej w Polsce w języku polskim w latach 1823—1982* ⁴. Bibliografia ta obejmuje 521 pozycje wydawanych w kraju oraz 34 pozycje wydawane w latach 1948—1982 w Izraelu.

W roku 1986 tamże wydano podobną bibliografię opracowaną przez Jechiela Szeintucha (w języku żydowskim i hebrajskim), dotyczącą prasy wydawanej w Polsce w językach jidisz i hebrajskim w latach 1918—1939 ⁵. Bibliografia ta obejmuje 1715 pozycje wydawanych w Polsce.

Jak już wspomniano, w Białymstoku wydawano razem (w języku żydowskim i polskim) ok. 70 tytułów, ale ich liczba na terenie całego Podlasia zwiększyła się o pozycje wydawane w innych miejscowościach, m.in.: w Brześciu (1 w języku polskim⁶ i 22 w żydowskim), w Białej Podlaskiej (7 w jęz. żyd.), w Kobryniu (4 w jęz. żyd.) oraz w innych miastach powiatowych, gdzie ukazywało się pod jednym, czasami i po dwa lokalne czasopisma. Zainteresowanych szczegółowym omówieniem prasy prowincyjnej odsyłam do moich prac opublikowanych na łamach „Biuletynu ŻIH”⁷ oraz w Roczniku Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego⁸.

Szczegółowe omówienie i analiza treści prasy białostockiej okresu międzywojennego przerasta ramy niniejszej informacji. Zamieszczając w aneksie jej bibliografię (opracowaną na podstawie posiadanych przez autora kartotek i z wykorzystaniem danych, zawartych w wymienionych publikacjach jerozolimskich, a także skromnych zasobów archiwalnych prasy białostockiej, znajdującej się w bibliotece ŻIH), autor pragnie zasygnalizować istnienie tego ważnego dla dziejów Podlasia źródła.

Należy stwierdzić, że białostocka żydowska prasa codzienna nie ustępowała pod względem treści analogicznej — wyjąwszy Warszawę — prasie innych miast. Dysponując solidną bazą poligraficzną, ambitnymi, ale skromnymi niezbyt w dziennikarstwie wyrobionymi kadrami, niewielkimi środkami materialnymi, uzależnionymi od niskich nakładów (np. ukazujący się do sierpnia 1939 r. dziennik „Naje Białystoker Cajtung”, jeden z najbardziej poczytnych dzienników, miał nakład 4500 egz., „Uzner Białystoker Ekspres” — 2400 egz.) spełniała ważną funkcję informacyjną i publicystyczną dla Żydów tu zamieszkałych. Łamy tych dzienników, o objętości do 4, a w święta do 8 stron zapełniano tekstami własnych reporterów i publicystów, ale także artykułami osób spoza Białegostoku, nadsyłanymi korespondencyjnie oraz materiałami agencyjnymi, przede wszystkim pochodzącymi od działającej w Warszawie Żydowskiej Agencji Telegraficznej (ŻAT, w jęz. żyd. ITA — Jidisze Telegrafen Agentur)⁹.

Większość gazet białostockich w walce o czytelnika goniła za sensacją. Wszak poczytność, a w parze z tym nakłady — związane były ze zdobywaniem środków na wydawanie i utrzymanie ich egzystencji. Jak widać z pobieżnej analizy treści, dzienniki schlebiali często niezbyt wybrednym gustom, serwując tanią, czasami wręcz szmirowatą sensację. Przewodził w tej dziedzinie w latach trzydziestych „Białystoker Judischer Kurier” o niesłychanie, nawet jak na owe czasy niskiej cenie 5 groszy, który nie tylko „strzelał” sensacyjnymi tytułami, w rodzaju *Aresztowano genialnego pożyczkobiorcę* lub *Żyd, który był królem ludożerców. Niezwykła historia o żydowskim młodzieńcu w Australii*¹⁰. Nawet wiadomościom i publicystyce politycznej i społecznej nadawano sensacyjne tytuły jak na przykład: *Europa jest zbankrutowana...*, *Gorzka walka między pracownikami szpitala*

a warszawskim magistratem, Wielki skandal warszawskich strażaków, bra-
li łapówki i prowizje...¹¹, Tenże „Kurier” drukował w odcinkach po dwie
powieści o niezbyt wybrednej treści, o czym świadczą już same ich tytu-
ły¹².

Najbardziej cenną — z punktu wartości historycznych — była prowa-
dzona w tymże Kurierze stała kolumna „Białostoker Najes” (Białostockie
nowiny), w której obok wiadomości ogólnych, dotyczących miasta, można
było znaleźć sporo informacji z życia Żydów Białegostoku i regionu. Zna-
leźć tu można informacje o życiu społecznym i kulturalnym, ale i tu nie
brak też sensacji¹³.

Jednakże, mimo podawania wiadomości politycznych i gospodarczych
w lapidarnych skrótach i w sensacyjnym sosie — jaskrawo odbija się na
łamach prasy białostockiej kryzys lat trzydziestych, o czym świadczą już
nawet same tytuły artykułów. Na przykład wiadomość podana w rubryce
„Białostoker najes”: 50⁰/₁₀ kupców i rzemieślników nie wykupiło patentów,
Sylwester pod znakiem kryzysu, mało utargowano, restauracje były na-
wzrost puste, naród dużo... spacerował¹⁴, Setki żydowskich przedsiębiorstw
zamkniętych (z powodu gorzkiego kryzysu...), „Kartele i syndykaty nie
dopuszczają do rządowej akcji obniżki cen...”, Statystyka za 1932 rok...
zmarło 4527 Żydów¹⁵. I oczywiście nie schodzi z łamów sprawa hitleryz-
mu i sączącego się do kraju antysemityzmu. Artykuł pt. Już wyrzucono
wszystkich żydowskich lekarzy z Kasy Chorych informuje, że wymówiono
pracę pięciu lekarzom, doktorom: Ginzburgowi, Górewiczowi, Edelsztaj-
nowi, Rabinowiczowi i Abrahamowi Szapiro, pozostawiono na stanowis-
kach zastępców zaledwie kilku lekarzy Żydów¹⁶.

Najlepiej redagowany i, jak widać, najzasobniejszy materialnie był u-
kazujący się od 1919 do 1939 roku dziennik „Uzner Leben” (Nasze życie)
z podtytułem „Białostoker Tegliche Cajtung” (Białostocka codzienna gaze-
ta), na czele którego stał Pinchas Kapłan. Gazetę prowadziła spółka pod
firmą „Nasza Prasa”, dysponująca od listopada 1931 roku własną drukar-
nią przy ulicy Kilińskiego 23. Z tej okazji redakcja wydrukowała artykuł
zatytułowany *To jest święto dla nas, dla całego żydowskiego Białegostoku*.
Zaapelowano do społeczeństwa by popierało swoją gazetę i ... umieszczało
w nim reklamy, których dział prowadzi popularny i lubiany redaktor I.
G. Sztajnsapir...¹⁷. Zmniejszył się wprawdzie nieco format, ale uzyskano
lepszy druk oraz zwiększono objętość do 6 stron.

Dziennik ten stał niewątpliwie wśród gazet białostockich na naj-
wyższym poziomie. Ostro reagował na bolesne przejawy antysemityzmu,
nie tylko w Białymstoku. Korespondent z Wilna zatytułował swój artykuł
*Albo getto, albo precz. Rektor i profesorowie ustanawiają żydowskie ław-
ki na Uniwersytecie Wileńskim*¹⁸. Innym razem czytamy artykuł zatytu-
łowany *Koniec chulikańskiego antysemityzmu*, a korespondent z Sejmu

swoją relację zatytułował *Kapitalizm albo komunizm — trzeciego wyjscia nie ma...*. W tym samym numerze czytamy o sytuacji w Madrycie oraz korespondencję *Okropna sytuacja w Palestynie (arabski terror)*¹⁹. Publicystyka tego dziennika była zaangażowana i radykalna, o czym m.in. świadczy jej częsty kontakt z organami cenzury. W jednym z numerów czytamy: *Wczoraj 5 prasowych procesów w sądzie w Białymstoku. Odpowiedzialni redaktorzy „Unzer Leben” i „Gut Morgen” skazani na miesiąc więzienia i po 100 złotych kary*. Represja ta była związana z artykułami o wydarzeniach w Przytyku i protestem organizacji syjonistycznej²⁰. Dla badaczy dziejów „żydowskiego” Białegostoku bardzo cenny jest prowadzony w „Unzer Leben” dział na całej kolumnie (czasami i na dwóch) zatytułowany *Was hert sich in Białystok* (Co słycać w Białymstoku). W dzienniku tym prowadzono stałe działy: *Literatur un Kunst, Sport*, w piątki drukowano kącik humoru, nie wiadomo czemu zatytułowany *Brydż*. Na święta wydawano numery specjalne, jak na przykład na Pesach (Wielka noc,) zawierający wiersze, opowiadania, felietony i bogatą publicystykę. 16 stron i kosztowało to, jak zapowiadano anonsując numer, „tylko” 25 groszy. Magnesem dla czytelników miały być także drukowane w odcinkach sensacyjne powieści²¹.

Inicjatyw wydawniczych w zakresie żydowskiej prasy codziennej w Białymstoku było więcej, ale nie wszystkie się udawały, przede wszystkim z powodu trudności w opanowaniu rynku czytelniczego i zdobycia środków na prowadzenie gazety. Jako przykład może posłużyć „Kresn Kurier”, którego mimo szumnej reklamy i zapowiedzi obsłużenia wielu miast nie tylko wojewódzwa, wydano zaledwie 47 numerów (zob. poz 9 *Bibliografia*).

Powyższe, bardzo powierzchowne omówienie prasy białostockiej nie wyczerpuje tematu. Powinna ta prasa stać się przedmiotem wnikliwych badań, poświęconych jej cechom materialnym, a przede wszystkim analizie jej zawartości, treści, będącej bądź co bądź swojego rodzaju zwierciadłem epoki, obrazem życia żydowskiego w Białymstoku lat 1918—1939.

1 Sz. Bronsztejn, *Ludność żydowska w Polsce w okresie międzywojennym*, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1963, s. 114.

2 Op. cit., s. 170.

3 Vide M. Fuks, *Prasa żydowska w Warszawie 1823—1939*, Warszawa 1979.

4 P. Glikson, *Preliminary Inventory of the Jewish Daily and Periodical Press Published in the Polish Language 1823—1928*, Jerusalem 1983.

5 J. Szeintuch, *Preliminary Inventory of Yiddish Dailies and Periodicals Published in Poland Between the Two World Wars*, Jerusalem 1986.

6 „Dzień Poleski” 1933—1934.

7 M. in. M. Fuks, *Z dziejów prasy żydowskiej w Polsce w latach 1918—1939*, „Biuletyn ŻIH” nr 75, 1970 s. 55—73.

- ⁸ T. XII, z. 1, 1973, s. 27–55.
- ⁹ Vide S. R. Mozes, *Żydowska Agencja Telegraficzna w Polsce (1920–1939)*, „Biuletyn ŻIH” nr 1(97), 1976, s. 110–121.
- ¹⁰ Oba w nrze 3 (525) z 1.1.1933.
- ¹¹ Wszystkie w nrze 3 (523) z 1.1.1933.
- ¹² M.in. *Dziecko z tamtego świata; Niesłyszana historia z warszawskiego życia, Narzeczona (Dos kale-majdl); Niezwykła historia ze współczesnego życia artystycznego, Macocha; Niezwykła historia z warszawskiego życia, Krwawa droga; Dramat miłości, przestępstwa i cierpienia* – autorzy nie są wymienieni... (lata 1927–1933).
- ¹³ Np. *Spalony na śmierć, Koniec aferzysty* nr 1, 1.1.1933 *Matka sprzedała swoje własne dziecko za 50 groszy*, nr 164, 19.VII.1933.
- ¹⁴ Nr 2 (524), 2.1.1933.
- ¹⁵ Nr 3 (525), 3.1.1933.
- ¹⁶ Nr 299 (807), 31.XII.1933.
- ¹⁷ Nr 216, 30.XI.1931.
- ¹⁸ Nr 49, 26.II.1937.
- ¹⁹ Nr 50, 28.II.1937.
- ²⁰ 20.IV.1937.
- ²¹ M.in. *Głodne serca. Powieść z życia żydowskiego w Ameryce*, autor Oskar Katorżyński (1931); *Oszukana miłość. Wstrząsająca powieść z życia żydowskiego po obu stronach oceanu*, autor A. Wajsbęrg (1934); *Kobieta nocy. Powieść z życia żydowskiego*, autora nie podano, (1937).

Bibliografia prasy żydowskiej wydawanej w Białymstoku 1918–1939

Prasa codzienna

- „Unzer Ownt Cajtung” (Nasza wieczorowa gazeta), za. 1933, od 11.XI.1936 – „Unzer Cajtung” (Nasza gazeta), od 12.XI.1936 do 26.XI.1936 i od 19.V.1937 – „Najer Białystoker Cajtung” (Nowa białostocka gazeta), ukazywał się do wybuchu wojny w 1939 r. (ostatni zachowany numer z 18.VIII.1939. Podtytuły gazety: (w jidisz) – *Białostocka codzienna gazeta; Codzienna, niezależna, najpopularniejsza gazeta* (od 1936), wyd. i red. A. Ginzburg, nakład 4500.
- ² „Białystoker Telegraf”, 1927 – 18.VII.1928 (nr 266), podtytuły: *Niezależny białostocki dziennik*, od 10.II.1928 – *Bezpartyjna codzienna gazeta*.
- ³ „Białystoker Judischer Kurier” (Białostocki żydowski kurier), zał. 1931, od 28.V.1934 – „Unzer Białystoker Ekepres” (Nasz białostocki ekspres), ukazywał się do 1939 r. (ost. zach. numer 18.VII.1939), podtytuł: *Codzienna, niezależna gazeta poranna*, cena 5 gr. Red. Mosze Wysocki, Hersz Kazar, wyd. Oszer Trzonowicz, nakład 2400.
- ⁴ „Białystoker Frimorgn” (Białostocki poranek), 7.II.1933 do 19.V.1933 (71 nrów), wznowiony 29.XI.1935, uk. do 1.XII.1935. Red. I. G. Sztajnsapir.
- ⁵ „Białystoker Kurier” – 1925.
- ⁶ „Gut Morgn” (Dzień dobry), 25.V.1933 – ? XII.1938, podtytuł: *Białostocka codzienna gazeta (bezpart.)*.
- ⁷ „Jidischer Kurier”, 1.1.1927 – ? 1928, podtytuł: *Białostocka codzienna gazeta* (w pewnym okresie tygodnik, zob. *Czasopisma*).

- 8 „Dos Naje Lebn” (Nowe życie), 31.I.1919 – 7.IX.1939, od 12.III.1931 – „Unzer Lebn” (Nasze życie), podtytuły: *Białostocka codzienna gazeta*, od 1.I.1933 *Najstarsza i najpopularniejsza białostocka żydowska gazeta*, wyd. Spółdz. „Nasza prasa”, red. Pinchas Kaplan (przez pewien czas red. odp. J. Rubinlicht, wyd. Aron Albek).
- 9 „Kresn Kurier” (Kurier Kresowy), 31.VII.1927 – 22.IX.1927. (47 nrów). Wg ulotki reklamowej podawano: ...oprócz ogólnych nowości z całego świata i szczególnie z Polski, będzie również podawał... ..nowości następujących miast z okolicami (wg alfabetu): Augustów, Baranowicze, Białystok, Bielsk, Brześć, Chełm, Grajewo, Grodno, Kobryń, Kowel, Krynki, Lida, Łomża, Łuck, Łuniniec, Ostrołęka, Ostrowiec, Pińsk, Pruzany, Równe, Słonim, Sokółka, Sokołów, Suwałki, Świsłocz, Szczuczyn, Wilno, Włodzimierz Wołyński, Wołkowyś, Zdobunów, i in.

Czasopisma, efemerydy, jednodniówki

- „Unzer Handwerker Sztyme” (Nasz głos rzemieślniczy), *Organ wszystkich cechów rzemieślniczych i ich sekcji na woj. białostockie*, jednorazowo, V.1936 (zob. nr 23).
- 2 „Unzer Wal-Weker” (Nasza pobudka wyborcza), jednorazowo, 11.XII.1925, red. Abraham Diatowski.
- 3 „Unzer Weg” (Nasza droga). *Białostocki tygodnik syjonistyczny*, 28.X.1927 – 6.III.1928; wznowiony 12.IX.1930 – 26.XII.1930. Wyd. Organizacja Syjonistyczna w Polsce, Oddział Białystok.
- 4 „Unzer Weg”, jednorazowo, 30.IV.1929. Wyd. Organizacja Syjonistyczna w Białymstoku.
- 5 „Unzer Weg”, 11.III.1932 – 23.XII.1932.
- 6 „Unzer Jubl” (Nasz jubileusz) – 50-lecie Linas-Hacedek (Org. pomocy leczniczej dla ubogich) 1885–1935. Jednorazowo, 1935 (?).
- 7 „Unzer Frajhajt” (Nasza wolność), *Organ syjonistyczny* 6.XII.1918 – 20.XII.1918 (5 nrów).
- 8 „Unzer Recht” (Nasze prawo), jednorazowo, 7.XI.1930.
- 9 „Unzer Sztyme” (Nasz głos). *Dwutygodniowe niezależne czasopismo*, 8.I.1937 – 22.I.1937 (2 nry), red. Mosze Wysocki.
- 10 „Unzer Szpigel” (Nasze zwierciadło). *Tygodniowe rodzinne czasopismo*, 21.V.1931 – 3.VII.1931 (7 nrów), red. Mendel Goldman.
- 11 „Akdomot” (Wstęp albo słowo wstępne), *Gazeta na święto Szawout* (Zielone Świątki), jednorazowo, red. Beniamin Dinerman.
- 12 „Białystoker Alma nach”. *Rocznik poświęcony ekonomicznym, społecznym i kulturalnym problemom*, nr 1 1931, nr 2 1932–1933.
- 13 „Białystoker Arbeter Sztyme”, (Białostocki głos robotniczy), nr 1, 1.XI.1921.
- 14 „Białystoker Handels-Cajtung” (Białostocka gazeta handlowa), tygodnik, nr 1, 7.XII.1928 – nr 3, 21.XII.1928 – ?
- 15 „Białystoker Charoset” – (pesachowa potrawa z jabłek orzechów, migdałów, cynamonu i wina, w której zanurza się gorzkie zioła). Podtytuł: *Pejsachowa gazetka, ukazuje się jeden raz na sto lat*, jednorazowo, 18.IV.1932. Red. Isachar Minc.
- 16 „Białystoker Metal-Industri”, dodatek do „Naje Białystoker Sztyme”, 27.IX.1929.
- 17 „Białystoker Film-Kurier”, jednorazowo, I.1925.
- 18 „Białystoker Film-Cajtung”, jednorazowo, 25.I.1926.
- 19 „Białystoker Recht” (Białostockie prawo), 14.XI.1930.
- 20 „Białystoker Sztyme” (Głos Białegostoku), *Tygodniowa bezpartyjna gazeta*, 7.XI.1924 – 24.VII.1925 (ukazało się 39 nrów) red. Mosze Wysocki.
- 21 „Naje Białystoker Sztyme” (Nowy głos Białegostoku). *Tygodnik bezpartyjny organ*

- poświęcony wszystkim białostockim sprawom, 10.V.1929 – 14.XI.1930 (ukazało się 77 nrów), red. Mosze Wysocki, (konc. nr 20.).
- 22 „Biuletyn fun der bibliotek in numen fun Szolem Alejchem in Białystok”.
 (Biuletyn biblioteki im. Szolema Alejchema w Białymstoku), IV.1933–1939 (ukazało się 13 nrów).
- 23 „Hantwerker Sztyme” (Głos rzemieślniczy), *Organ wszystkich cechów rzemieślniczych i ich sekcji na woj. białostockie*, IV.1936, (zob. poz. 1).
- 24 „Der Hojzbezycer”, (Właściciel domu), *Dwutygodniowy organ poświęcony interesom właścicieli domów*, 1.IX.1927 – 11.XII.1931 (ukazało się 20 nrów). Wyd. Białostocki Związek Właścicieli Domów.
- 25 „Der Hojzwirt” (Gospodarz domu). *Tygodniowy organ poświęcony interesom właścicieli i budujących domy*, 4.V.1927 – 25.VI.1928, (wyd. 32 nry). Wyd. jw.
- 26 „Dos Wort” (Słowo). *Miesięcznik poświęcony rozwojowi życia religijnego*, ?–1927–III–IV.1939.
- 27 „Der Wajler” (Wyborca). *Organ syjonistycznej partii „Hitachdut”*, jednorazowo, 29. XI.1927.
- 28 „Di Welt” (Świat). *Białostocki ilustrowany tygodnik*, 24.III.1932 – 20.I.1933 (ukazały się 32 nry).
- 29 „Der Weker” (Pobudka), 1924–1932. Kilkakrotna zmiana nazwy pisma: „Unzer Weker” (1924), „Najer Weker” (1925), „Unzer Naje Weker” (?), „Białystoker Weker” (?), ukazywał się kilkakrotnie jednorazowo z przerwami, w 1925 jako tygodnik. Redaktorzy: M. Jaromowski, Salomon Rubinsztejn, I. Gril, A. Anachowicz.
- 30 „Żurnal fun der centraler socjal-medycynischer organizacje bajm D.D.K.” (Pismo centralnej socjalno-medycznej organizacji przy D.D.K. (?)). *Organ poświęcony higienie, sanitarnej i medycznej pomocy*, I.1922.
- 31 „Jedyjot” (Wiadomości), 1920. (?)
- 32 „Jubl Żurnal” 1918–1928, (Księga jubileuszowa) Związku zawodowego pracowników tekstylnych w Białymstoku, III.1929 (również w języku polskim).
- 33 „Jugnt-Wort” (Słowo młodych), org. „Noar Hacyjoni” w Białymstoku, jednorazowo, 1938.
- 34 „Di Jidisze Kehile” (Gmina żydowska). *Organ Związku Gmin woj. białostockiego*, jednorazowo, IV.1936.
- 35 „Jidisze Kurier”. *Białostocki bezpartyjny tygodnik*, 19.II.1926, od 1.I.1927 – *Białostocka gazeta codzienna*, od ? – 1928 *Białostockie tygodniowe czasopismo rodzinne*, ukazywało się do ? – 1928 r.
- 36 „Der Lokator”, 3.VI.1932, wyd. Związek Lokatorów.
- 37 „Mir Akademiker – My Akademicy”, (w jęz. żydowskim i polskim XII 1931–? 1933, wyd. Żydowski Związek Akademicki w Białymstoku.
- 38 „Makabi”, *Organ stow. sportowego Makabi*, miesięcznik, 15 XI.1932 – 1.II.1933 (2 nry – ?).
- 39 „Najer Weker” (Nowa pobudka), 26.XII.1924. Red. A. Ditkowski.
- 40 „Far Unser Recht” (O nasze prawo), 15.XI.1930, jednorazowo, red. A. Trzonowicz.
- 41 „Farn Jidiszn Kind” (Dla żydowskiego dziecka). *Organ Zarządu Głównego, Białostockiego Stowarzyszenia Opieki nad Sierotami*, miesięcznik, 1.IV.1927 – 10.VI.1928.
- 42 „Der Purim Szrajber”, (Pisarz purimowy) wyd. z okazji balu prasy przez Białostockie Koło Pisarzy i Dziennikarzy, jednorazowo, 26.III.1929.
- 43 „Der Pesachdiker Kańczuk” (Pesachowy bicz), *Wypełniony humorem, satyrą i dowcipami*, jednorazowo, III.1931, red. i wyd. Szlomo Kozak.
- 44 „Pruwn” (Próby). *Białostockie tygodniowe czasopismo poświęcone literaturze, krytyce i sztuce*, 18.X.1935 – XII.1935 (5 numerów ?), od 1.XI.1935 podtytuł: *Białostockie cza-*

- sopismo tygodniowe poświęcone literaturze i sprawom społecznym red. Henryk Segal.
- 45 „Frajhajt” (Wolność). Poświęcony syjonizmowi i Palestynie, jednorazowo, 18.IV.1924, red. i wyd. Chaim Blisztajn.
- 46 „Cu Ał di Rojchot” (Do wszystkich diabłów). *Codzienna białostocka gazeta poświęcona próżniakom i bywalcom maskarad*, jednorazowo, 25.X.1921.
- 47 „Cajtungs Kaczke” (Kaczka dziennikarska lub „gazetowa”), *Pod redakcją wnuków taty Feliksa* – ? jednorazowo, ? 1928.
- 48 „Di Rojte Fon” (Czerwony sztandar) 1933–1934 (także w językach polskim, białoruskim i litewskim).

W języku polskim

- „Bejtar” (skrót od Beit – Dom Trumpeldora, syjonisty rewizjonisty), *jednodniówka* III.1934 (w języku polskim, żydowskim i hebrajskim), red Szlomo Różański.
- 2 „Bezkręś Wędrówki”, *jednodniówka*, V.1934, wyd. Oddział Białostocki Związku Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski.
- 3 „My Akademicy”. Pismo wydane przez Żydowskie Akademickie Koło Białostocczan, 1931–1933, *efemeryda* (Także w jęz. żyd.).
- 4 „Nasz Głos”; *Sprawy Społeczno-Ekonomiczne, Nauka, Literatura i Sztuka*, miesięcznik, nr 1 – 1939 (?), red. F. Reinharcówna.
- 5 „Nasze Ognisko”. *Organ Samopomocy Uczniowskiej przy Gimnazjum D. Druskiera*, *efemeryda*, nr 1 – ? – 1925.
- 6 „Pochodnia Uczniowska”. *Organ Kasy Samopomocy Uczniowskiej przy Gimnazjum J. Zeligmana, I. Liebenhafta i J. Dereczyńskiego*, miesięcznik – ?, nr 1 – VI.1925 (?).
- 7 „Praca Twórcza”. *Czasopismo Obozu Pracy Twórczej*, miesięcznik (?) (tekst także w jęz. żyd.) – ?, wyd. Obóz Żydowskiej Pracy Twórczej.

Marian Fuks

Jewish Press in Białystok (1918–1939)

Jewish population in the Białystok region constituted 6,3% out of approximately 3 million Jews in Poland. They were potential receivers of regional press published in Białystok and other towns in the region. In Białystok itself in the years 1918–1939 as many titles of Jewish press were appearing (above 60 in Yidish and 7 in Polish), among them single special occasion leaflets and ephemeras. They had less readership, however, than Jewish press published in Warsaw, while the most popular reached the circulation of 4500 copies.

The dailies published here represented different levels. Frequently they indudge readers of unrefined tastes, searching for cheap sensations. More valuable material can be found in the columns devoted to local and regional problems. Significant space was given to problems of anti-Semitism in Poland. The progress of Nazism in Germany was observed with consideration and anxiety. „Białystoker Tegliche Cajtung” represented the highest level among papers published.

The study is supplemented with a bibliographical index of Jewish press in Białystok in the inter-war period.